

Arbeidsinnvandringsforskningens blindflekker – en metodologisk refleksjon

Jakub Stachowski og Marie Holm Slettebak

Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Abstract: This chapter is a methodological reflection on the construction of scientific objects in migration research. Drawing on literature that discusses different aspects of categorization and classification of social groups, and their implications, we analyze the construction of the phenomenon 'labour migration from Eastern and Central Europe to Norway'. We reflect upon how categories such as 'labour migration' and 'Eastern and Central Europe' are defined and their implications for both the research practice and representation of the phenomenon. We highlight three aspects: 1) the nuances of the categories 2) the overlapping and diffusing boundaries between categories as used in general discourse vs. by the researchers, and 3) the problematics of methodological nationalism. We conclude that reflexivity is a precondition for a more comprehensive understanding of this increasingly complex phenomenon.

Keywords: social categories, reflexivity, construction of research objects, labour migration, Eastern and Central Europe

Innledning

Migrasjon er et av vår tids mest brennende og betente temaer, og migrasjonsforskning er i dag et profesjonalisert felt med egne tidsskrifter, konferanser og andre dedikerte fora. Feltet er tverrfaglig og kjennetegnes av et stort teoretisk mangfold, noe som også gjør at det betegnes som

Sitering: Stachowski, J. & Slettebak, M. H. (2023). Arbeidsinnvandringsforskningens blindflekker – en metodologisk refleksjon. I M. Villa, E. T. Valestrand & J. F. Rye (Red.), *Migrasjon og mobilitet – handlinger, mønstre og forståelser i norsk sammenheng* (Kap. 11, s. 237–258). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.181.ch11>
Lisens: CC-BY 4.0

fragmentert (Brettel & Holliefeld, 2000). Institusjonalisering og profesjonalisering av migrasjonsforskning har etter hvert også ført til økende interesse for metodologiske problemstillinger (Dahinden, 2016). I dag finnes det flere bidrag til litteraturen som setter aspekter ved migrasjonsforskning under et kritisk forstørrelsesglass og argumenterer for et behov for å bryte med forutinntatte og etablerte måter vi tenker og forsker på migrasjon (se f.eks. Dahinden, 2016; Schinkel, 2018; Wimmer, 2007). I dette kapitlet bidrar vi med en metodologisk refleksjon rundt hvordan migrasjon og migranter konstrueres som forskningsobjekter. Mer spesifikt er vi interessert i fenomenet «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa til Norge», som siden 2004 har fått en betydelig forskningsoppmerksomhet og har blitt studert fra flere hold. I kapitlet kaster vi et kritisk blick på hvordan fenomenet konstrueres, og hva er implikasjoner av forskningspraksiser.

Kapitlet er skrevet av to forfattere som de siste årene har hatt dette fenomenet som hovedinteresse. I kapitlet vil vi bruke vårt eget forskningsfelt som utgangspunkt for refleksjon. Vi er opptatt av å kritisk utforske forholdet mellom kunnskapsproduksjonen og den sammensatte konteksten den produseres i. Dette forholdet omhandler en rekke aspekter, slik som forskeres forforståelser, antagelser, forventninger, identitet, forpliktelser eller lojaliteter både av personlig og institusjonell art, men også spørsmål knyttet til metode- og teoretiske valg som til sammen er av betydning for forskningen (Hammersley & Atkinson, 1995; May & Perry, 2017). Noe forenklet sagt, handler refleksiviteten om at forskeren og forskningspraksis bør være studieobjekter på lik linje med det som studeres.

Kapitlet har en følgende struktur: i de to neste seksjonene presenterer vi litteratur som omhandler generelle betraktninger om konstruksjon av forskningsobjekter, og hvilke implikasjoner disse har for migrasjonsforskning. I kapitlets analytiske del diskuterer vi logikken bak kategoriseringen av fenomenet, vi viser hvordan betegnelsen «arbeidsinnvandring» kan hemme en mer nyansert forståelse av fenomenet, og vi diskuterer forholdet mellom forskning på arbeidsinnvandring og metodologisk nasjonalisme. Gjennom kapitlet refererer vi til eksisterende forskningsbidrag på feltet for å illustrere våre argumenter.

Konstruksjoner i samfunnsforskning

Våre refleksjoner om hvordan begrepet «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa» konstrueres, bygger på litteraturen om konstruksjoner av forskningsobjekter i samfunnsvitenskapen, noe som har blitt beskrevet som en sammensatt oppgave (Swedberg, 2021). Som utgangspunkt tar vi for oss Bourdieu, Chamboredon og Passerons (1991) epistemologiske eksperimenter, som handlet om å undersøke forskerens posisjon og rolle i konstruksjonen av forskningsobjektet. Det de kalte for «det epistemologiske bruddet» handlet om å bryte med etablerte forståelser av sosiale fenomener som ofte stammer fra aksept av alminnelige og naturaliserte forestillinger og ideer (eng. *common sense*) om hvordan ting er. Forskere står dermed foran en krevende oppgave om å utfordre slike pre-konstruerte ideer og overvåke hvordan disse påvirker utforming av forsknings-spørsmål og tilnærminger. Bourdieu et.al. (1991) understreker imidlertid at et slikt radikalt grep er vanskelig å oppnå, og dermed oftere er et uttalt ønske heller enn faktisk forskningspraksis. For oss, er deres anbefaling et påskudd til å utforske hvordan fenomenet arbeidsinnvandring konstrueres og hva som er implikasjonene av de spesifikke konstruksjonene. Bourdieu et.al. (1991) refleksjoner er beslektet med Elias' (1956) argument om at samfunnsforskere, akkurat som alle andre samfunnsmedlemmer, er produkter av en spesifikk historisk og sosial kontekst, og at dette er av betydning for hvilke spørsmål de stiller og hvordan de tilnærmer seg fenomener som studeres.

Kategorisering og klassifisering er viktige kognitive mekanismer som gjør realiteten begripelig, håndterlig og forståelig. Dermed er de også sentrale mekanismer i konstruksjoner av forskningsobjekter. De kan defineres som inndelingsformer basert på bestemte, utvalgte egenskaper som individer har til felles, for eksempel kjønn, rase, klasse, nasjonalitet, etnisitet og så videre (Jenkins, 2016), og antas å ha betydning for en gruppe og prege dens livssituasjon. Kategorisering er et tveegget sverd. På den ene siden forenkler kategorier realiteten og reduserer dens kompleksitet, og muliggjør dermed generalisering. På den andre siden er det slik at noen kategorier treffer bedre enn andre, og det er diskutabelt om de alltid har betydning slik de er definert av forskere. Et godt eksempel er klasse, et fenomen som enten kan utforskes som konstruert av forskere eller som

noe som folk identifiserer seg med og som, potensielt sett, utgjør en form for politisk felleskap. Vi kan dermed skille mellom det Brubaker (2004) kalte for praksiskategorier (*categories of practice*) og analytiske kategorier (*categories of social analysis*), noe som tilsvarer distinksjonen mellom alminnelige, folkelige og analytiske kategorier.

Gillespie et al. (2012) skiller mellom fire egenskaper knyttet til kategorier. For det første har sosiale kategorier innebygd et perspektiv, noe som betyr at de er konstruerte fra bestemte posisjoner og interesser, og ikke er sanne objektivt sett. For det andre har kategorier en historisk komponent, det vil si at de ikke er utviklet fra et nøytralt nullpunkt hver gang de anvendes. For det tredje kan mennesker eller grupper som kategoriseres bevege seg mellom kategorier, noe som betyr at ulike kategorier kan gjøre seg relevante eller miste sin betydning på ulike tidspunkter og kontekster. Og for det fjerde kan mennesker eller grupper som kategoriseres vise motstand mot å bli betegnet på spesifikk måte. Disse egenskapene illustrerer at kategorisering er en sammensatt prosess som inneholder elementer av både makt og avmakt, aksept og motstand. Det reflekterer Bourdieus (1991, s. 21) syn på klassifisering som en kamp som handler om

struggles over monopoly of the power to make people see and believe, to get them to know and recognize, to impose the legitimate definition of the divisions of the social world and, thereby, to *make and unmake groups*. What is at stake here is the power of imposing a vision of the social world through principles of di-vision which, when they are imposed on a whole group, establish meaning and a consensus about meaning, and in particular about the identity and unity of the group, which creates reality of the unity and the identity of the group.

For Bourdieu er klassifikasjoner ikke bare anskuelsesmåter, men også handlinger. Ved utforskning av klassifiseringsprosesser er det viktig å skille mellom ulike aktører og grupper som både kategoriserer og kategoriseres.

Konstruksjoner av innvandring

De mer generelle betraktningene om konstruksjonen av forskningsobjekter og kategorisering har stor betydning for å forstå logikken i disse prosessene i migrasjonsforskning. I migrasjonsforskningen er selve

migrant-begrepet noe som betegnes som et «grunnleggende omstridt begrep» (eng. *essentially contested concept*) (Jacobs, 2018). Det er blant annet vanskelig å fastsette hvem en innvandrer er; ulike land og aktører definerer og teller innvandrere på ulike måter, og begrepet innvandrer inneholder en normativ komponent. Kategorien migrant eller innvandrer fylles med ulike innhold avhengig om den er diskutert som en juridisk kategori, noe man forsker på, eller noe som diskuteres i det offentlige ordskiftet (Anderson, 2019). Samtidig er disse måtene å forholde seg til migrasjon ikke atskilt fra hverandre, og kan være både overlappende og motsigende (Anderson, 2019). Kategorisering av innvandrere kan være et resultat av en bestemt diskurs og representasjon, det vil si en spesifikk måte å snakke eller framstille en gruppe på (O'Doherty & Lecoteur, 2007). Den symbolske verdien som tilskrives ulike kategorier eller grupper, for eksempel noen spesifikke nasjonaliteter eller innvandrergrupper, kan være med på å bestemme posisjonen til den bestemte gruppen i det aktuelle samfunnhierarkiet (Anthias, 2001). Kategorisering er kontekst-avhengig, og kategorier kan være fleksible, deres grenser flytende og de kan mobiliseres på ulike tidspunkter avhengig av formål (O'Doherty & Lecoteur, 2007). Den kan også involvere selv-kategorisering, det vil si hvordan et individ eller en gruppe oppfatter seg selv, og hvordan de tror at andre definerer dem (Jacobs, 2018; Wimmer, 2007).

Staten er en viktig aktør som regulerer flere aspekter ved innvandringen. Den er også sentral når det gjelder måten innvandrere kategoriseres og klassifiseres. Som påpekt av Starr (1992) er staten nødt til å kategorisere mennesker – når den lager lover, krever skatt, tilbyr goder eller samler inn statistikk. Kategorisering synliggjør både hvilke grupper som er viktige for staten og hvordan disse skal behandles (O'Doherty & Lecoteur, 2007). Slik sett danner kategorier et grunnlag for politikktvikling. For eksempel har kategoriene implikasjoner for integrasjonspolitik og er med på å definere hvilke grupper som skal eller ikke skal integreres og på hvilken måte.

Flere har stilt seg kritisk til hvilke kategorier som aksepteres a priori og defineres og anvendes som sentrale i migrasjonsforskningen. I sin kritikk av de rådende epistemologiene innen migrasjonsforskning, postulerer Dahinden (2016) det hun kaller for avmigrantisering (eng. *demigrantize*),

noe som kan oppnås på tre måter: For det første kan man skille mellom folkelige definisjoner og analytiske konsepter. For det andre kan man studere migrasjonsgrupper, ikke som separate, men som en del av hele befolkningen. For det tredje kan man bruke mer generelle sosiologiske teorier og ikke kun migrasjonsspesifikke. Forskere har også stilt spørsmål ved betydningen av etnisitet som en utslagsgivende kategori (Wimmer, 2007), og argumentert for utforskning av prosesser som grensesetting og konstruksjoner av migrasjon i stedet for aksept og bruk av forutgitte essensialistiske kategorier (Isofides, 2018; Jones, 2008).

Det sies at internasjonal migrasjon utfordrer det epistemologiske fundamentet i sosiologien ettersom det på mange måter setter spørsmålsteget ved vår forståelse av hva samfunnet er (Andersson, 2007). Sagt annerledes, utfordrer innvandring det «forestilte fellesskapet» (Anderson, 2016) med sitt narrativ om felles historie, territorium og identitet til sine medlemmer. Det forestilte fellesskapet er en sterkt kognitiv ramme som gjør at vi kan forestille oss inn- og utgrupper til tross for at hvert medlem kjenner kun et fåtall andre medlemmer. Forståelsen av samfunnet som hovedkonsept i sosiologien og utviklingen av nasjonalstaten har preget migrasjonsforskningen betydelig (Chernilo, 2011, s. 99). I denne sammenhengen har såkalt «metodologisk nasjonalisme» blitt en fengende epistemisk struktur som bygger på tre relaterte premisser: (1) gjennom å overse nasjonalismens rolle i dannelsen av moderne samfunn, (2) gjennom naturalisering av nasjonalstaten som blir et «tatt for gitt utgangspunkt» for samfunnsanalyser, og (3) gjennom en territoriell avgrensning hvor sosiale prosesser studeres innad i politiske og geografiske nasjonale grenser (Wimmer & Schiller, 2003, s. 578). Som påpekt av Chernilo (2011) er diskusjonen og forskningspraksisen rundt metodologisk nasjonalisme paradoksal, ettersom den på den ene siden kritiseres sterkt, og på den andre siden forblir et utbredt perspektiv. Integrering og assimilering er gode eksempler på fenomener som er sterkt preget av den metodologiske nasjonalismen, og som ofte assosieres med den nasjonale konteksten innvandrere skal integreres i eller adaptere seg til. Litteraturen om transnasjonalisme utfordrer dette synet ved å gi mange eksempler på innvandreres praksiser og identifikasjoner på tvers av to eller flere nasjonale kontekster, noe som viser at deres liv verken objektivt og subjektivt

lar seg redusere til en enkelt stat. Nasjonalstaten er dessuten kun en av mange mulige analyseenheter ved siden av for eksempel familie, organisasjoner eller lokalsamfunn. En ureflektert måte å bruke nasjonalitet, ofte i sammenheng med etnisitet og kultur, er både essensialiserende og homogeniserende, ettersom den overser betydning av andre kategorier og ikke tar i betraktning interne variasjoner innad i nasjonale innvandrergupper. Metodologisk nasjonalisme kan være en kombinasjon av pragmatisme og manglende epistemologisk refleksjon, men er veldig ofte en illustrasjon på begrensningene som forskere møter, for eksempel i form av manglende data.

Det som interesserer oss i dette kapitlet er forskeres (ikke)refleksive forhold til konstruksjoner av fenomenet arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa. Vi skal bruke det ovennevnte teoretiske rammeverket for å analysere utvalgte aspekter ved dette.

Å konstruere «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa» som forskningsobjekt

I det følgende vil vi reflektere over ulike aspekter knyttet til konstruksjoner av fenomenet «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa til Norge» i forskningen. Mer spesifikt skal vi diskutere tre aspekter: (1) Hvilke antagelser ligger bak kategoriseringen? (2) Hvilke implikasjoner har de? (3) Hva er koblingen mellom arbeidsinnvandring og metodologisk nasjonalisme?

Kategoriseringens innfløkte logikk

Kategorien «arbeidsinnvandrere fra Øst- og Sentral-Europa» er sammensatt av tre kategorier: (1) «innvandrere», (2) «*arbeids*innvandrere» og (3) «Øst- og Sentral-Europa». I det følgende diskuterer vi logikken bak disse kategoriene.

Definisjonen av *innvandrere* er ikke gitt, men varierer i ulike land og over tid. Statistisk sentralbyrå (SSB) definerer innvandrere som «personer som selv har innvandret til Norge, og som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre» (Dzamarija,

2019). Definisjonen er blant de «strengeste» i Europa (Social- og indenrigsministeriet, 2020). For eksempel er det (etter forfatterens kunnskap) ingen andre land som inkluderer besteforeldre i definisjonen. Den norske definisjonen virker derfor å være noe unik: Ikke bare må man være født i et annet land, men verken foreldre *eller besteforeldre* kan være født i Norge. Det er altså ikke kun selve handlingen – å innvandre, å flytte til et nytt land – som er viktig; man skal ikke ha noen tilknytning til Norge i form av slektskap to generasjoner bak; i så fall blir man ikke kategorisert som «innvandrere». På den andre siden blir man heller ikke definert som innvandrere hvis alle ens slektninger er innvandrere, men man selv er født i Norge. Dette har for øvrig endret seg over tid: Fram til 2008 ble norskfødte med innvandrerforeldre gruppert sammen med foreldrene i «innvandrerbefolkningen» (Andreassen, 2008).

Til tross for at definisjonen i dag er «streng», er resultatet likevel at en svært heterogen gruppe mennesker blir plassert i samme kategori. For å sette det på spissen vil en millionær fra Sverige, en ufaglært arbeider fra Polen og en flyktning fra Afghanistan havne i samme kategori. De kan ha svært lite til felles, bortsett fra at de er innvandrere. Dette er ikke problematisk i seg selv, men det blir ofte lite meningsfullt å si noe overordnet om kategorien, for eksempel om økonomisk situasjon eller integrering. Det oppstår dermed et behov for å sortere innvandrere i ulike kategorier. I Norge gjøres dette i all hovedsak basert på informasjon om to forhold: Hvor innvandrerens kommer fra (fødeland) og hvorfor innvandrerens kom til Norge (innvandringsgrunn). I det følgende vil vi diskutere grupperingen av ulike fødeland, og herunder kategorien «Øst- og Sentral-Europa». Deretter kommer vi tilbake til innvandringsgrunn og kategorien «arbeidsinnvandrere».

Fødeland er en variabel med svært mange verdier, noe som skaper behov for å gruppere land sammen. Hvilke land som blir gruppert sammen er overhodet ikke gitt. Dette varierer selvsagt avhengig av hva man skal studere, men grupperinger endrer seg også over tid og blir påvirket av for eksempel rådende diskurser, (stor)politikk og, ikke minst, innvandringsstrømmene. Korbøl (2000) skriver at i 60-tallets tabeller over innvandring til Norge kan man finne kategorien «Verden ellers», som bestod av «hele Sør-Europa, hele Øst-Europa, hele Afrika og Asia, hele Sør- og

Mellom-Amerika og alle selvstendige øyer i alle hav» (Korbøl, 2000, s. 173). I takt med endringene i innvandrersammensetning, har kategoriene SSB bruker blitt noe mer nyanserte. Samtidig skaper nye migrasjonsstrømmer behov for nye forenklinger i form av grupperinger. Helt fram til 2008 delte SSB verden inn i to: vestlig og ikke-vestlig (Høydahl, 2008), der «Vesten» bestod av Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania. Alle andre land ble «ikke-vestlige», noe som ikke er så ulikt den tidligere restkategorien «Verden ellers». Innvandrere fra Øst- og Sentral-Europa var dermed en del av kategorien «ikke-vestlige» innvandrere, men Berlinmurens fall og utvidelsen av EU har siden påvirket kategoriseringen. I dag er inndelingen vestlig/ikke-vestlig erstattet av flere kategorier. I den europeiske konteksten skiller SSB ofte mellom Norden unntatt Norge; Vest-Europa unntatt Norden; EU-land i Øst-Europa og Øst-Europa unntatt EU-land, men hvilke land som inngår i de ulike kategoriene er ofte ikke gjort rede for eller diskutert (se f.eks. SSB, 2022). Betegnelsen «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa» brukes til å omtale innvandrere fra landene som ble medlemmer av EU gjennom de tre siste utvidelsene som fant sted i 2004, 2007 og 2011. Landene i regionen som ble EU-medlemmer i 2004 var Tsjekkia, Estland, Ungarn, Latvia, Litauen, Polen, Slovakia og Slovenia. I 2007 ble EU utvidet med to ytere land, Romania og Bulgaria, og i 2013 ble Kroatia medlem.

I forskningen omtales innvandringen fra disse landene på ulike måter. I den engelskspråklige litteraturen finner man blant annet betegnelser som *new European migration*, *intra-European labour migration* eller *post-accession migration*. Avhengig av forskningsfokus eller tilgjengelige data, danner man landskohorter og bruker forkortelser som EU8, EU10 eller EU11 for å vise til aggregerte, systematiske og utslagsgivende effekter av innvandring fra disse landene.

Definisjon på området som betegnes som Øst- og Sentral-Europa er lang fra tydelig. Det omfavner et stort nasjonalt, etnisk, kulturelt og språklig mangfold, og landene i EU som tilhører området har totalt en befolkning på rundt hundre millioner mennesker (forfatterens beregning). Batt (1998, s. 1) mener at det er lettere å definere hva Øst- og Sentral-Europa *ikke* er enn hva det er, noe som illustrerer kategoriens tvetydighet. Vanskeligheter med å tydelig definere hva Øst- og Sentral-Europa

betyr har å gjøre med den geopolitiske lokaliseringen mellom øst og vest og de turbulente historiske omstendighetene som preget regionen, som blant annet innebar omdefinering av grenser og folkeforflyttinger. Stokes (1999) nevner tre grove skillelinjer som definerte forskjell mellom Øst- og Sentral-Europa og Vest-Europa. Den første linjen markerer skillet mellom den katolske og ortodokse grenen av kristendommen, og hvordan kirkene preget utformingen av europeiske samfunn og kultur. Den andre linjen er skillet mellom et kulturelt område dannet av det osmanske imperiet på den ene siden og de europeiske imperiene, slik som det habsburgske, prøyssiske og russiske, på den andre. Det tredje skillet er sosio-økonomisk og refererer til forskjellen mellom det generelt rike vestlige Europa og det generelt mindre rike Øst-Europa.

Kategorien tilegnes ulikt meningsinnhold avhengig av om den betraktes utenfra eller innenfra. Øst- og Sentral-Europa er ikke kun en geopolitisk enhet, men også en mektig mental kategori med dype historiske røtter og assosierte forestillinger om hva som utgjør dens «essens». Ved å bygge på Edward Saids ide om orientalisme, beskrev Wolff (1994) at grunnlaget for konstruksjonen av det vi i dag kaller Øst- og Sentral-Europa ble dannet lenge før Churchills profetiske ord om fall av jernteppet. Wolff (1994) argumenterer for at forestillingen om Øst-Europa som underutviklet, men også vilt og barbarisk ble rådende allerede under opplysningstiden. En slik representasjon hjalp å konstruere bildet av Vesten, som på den tiden enda ikke var født. I tillegg til den vestlige diskursen er området også gjenstand for en intern definisjonsstrid. Et godt eksempel er Milan Kunderas (1984) kjente og debatterte essay der han argumenterer for et tydelig skille mellom Sentral- og Øst-Europa og forklarte hvorfor disse bør anses som forskjellige. Kunderas (1984) argument handler om at Sentral-Europa anses som en del av Østen på basis av det politiske systemet den ble en del av etter 1945, men kulturelt sett hører til Vesten. Kundera (1984) påpeker at skillet mellom Sentral- og Øst-Europa og førstnevntes orientering mot Vesten også må forstås som et uttrykk for motstand mot russisk påvirkning. Kunderas essay har vært gjenstand for debatt og ble kritisert blant annet for å introdusere et kunstig skille og for å være reduksjonistisk i sin framstilling (Riabchuk, 2021). Eksemplet illustrerer at kategorien og definisjonen på Øst- og Sentral-Europa er

tvetydig, sett både utenfra og innenfra. Kommunismens innflytelse på landene i Øst- og Sentral-Europa og arven den etterlot er avgjørende for hvordan området betraktes. Dette på tross av at kommunismens fall markerte en begynnelse på nedbryting av skillet mellom øst og vest gjennom globalisering, internasjonalisering, demokratisering og introduksjon av markedsliberale mekanismer, noe som kulminerte i EU-utvidelser østover (Dingsdale, 1999). Disse prosessene har ført til et noe mer nyansert blikk på regionen, som ikke lenger kunne oppfattes som en monolitt, men heller som bestående av flere sub-regioner, slik som den sentraleuropeiske (Polen, Tsjekia, Slovakia og Ungarn), den baltiske (Latvia, Litauen og Estland), den østlige (Moldova, Ukraina og Belarus) og den balkanske (landene fra det gamle Jugoslavia, Bulgaria, Romania og Albania). Denne inndelingen gjenspeiler det faktumet at utviklingen i de enkelte landene etter kommunismens fall har blitt forskjellig og har dreid seg om aspekter som forholdet mellom nasjonal og internasjonal politikk, økonomisk situasjon, vestlig påvirkning og de enkelte landenes interne evalueringer av historien (Dingsdale, 1999). Den utydelige grensen mellom vest og øst kan problematiseres videre ved å bruke Tyskland som eksempel. Mens den østlige delen av Tyskland var en kommunistisk stat fram til Berlinmurens fall i 1989, er det ikke vanlig å betrakte den delen av landet som verken Sentral- eller Øst-Europa – hele Tyskland blir definert som «Vesten». Et annet eksempel er de baltiske landene Estland, Latvia og Litauen. Disse inkluderes i kategorien Øst- og Sentral-Europa på grunn av sin fortid, selv om de på mange måter søker tettere forhold til Norden. De ovennevnte nyansene reflekterer Gillespie et al.s (2012) argument om at kategoriene verken er nøytrale eller dannes fra et nullpunkt, men kommer fra en rekke spesifikke forutbestemte antagelser. Kompleksiteten og forskjellene mellom disse landene, de spesifikke kontekstene, er sjelden problematisert i forskningen.

Et viktig aspekt er koblingen mellom denne kategoriseringslogikken og forskningspraksis. Forskere står i teorien helt fritt til å konstruere sine egne kategorier, men ofte vil offisiell statistikk legge føringer for forskningen (i tillegg til at forskning også kan påvirke hvordan statistikk lages). Det er derfor ofte samsvar mellom SSBs kategorier og forskningsobjektene i academia. I lys av diskusjonen ovenfor kan man spørre seg om det

alltid er nødvendig å reprodusere kategorien «Øst-Europa» eller «Øst- og Sentral-Europa». I Norge vil slike studier i praksis først og fremst studere innvandrere fra Polen, den mest tallrike gruppen som i dag teller over 100 000 personer, og litauere, den andre største nasjonalgruppen, som i dag teller 65 000. De andre nasjonalitetene med mer beskjeden tallrepresentasjon, for eksempel slovenere eller tsjekkere, vil ha liten betydning i for eksempel en statistisk analyse.

Arbeidsinnvandrere – en fetisjistisk kategori?

De ulike migrasjonskategoriene reflekterer det som refereres til som «kategorisk fetisjisme», det vil si en rigid kategorisering som ikke tar høyde for at grensene mellom kategoriene ofte er diffuse og at gruppene som kategoriene omhandler ikke er homogene (Apostolova, 2015; Crawley & Skleparis, 2018). I denne delen tar vi for oss spørsmålet om på hvilken måte kategorien «arbeidsinnvandrere» kan anses som en slik kategori og hvilke implikasjoner det har for forskningspraksis.

SSB har siden 1990 laget statistikk om innvandringsgrunn for ikke-nordiske innvandrere basert på fem hovedårsaker til innvandringen: arbeid, familie, flukt, utdanning og annet. Skillet mellom de ulike innvandringsgrunnene er i noen grad juridisk og reflekterer hvilket grunnlag de har fått opphold på, men SSBs variabel er laget for demografisk bruk, og avspeiler ikke direkte registreringene i utlendingsforvaltningen (Dzamarija, 2019). Med andre ord virker det som at kategoriene antas å ha betydning ut over det rent juridiske. Kategorien arbeidsinnvandrere omhandler alle personer som kommer til Norge på grunn av arbeid. I all hovedsak blir voksne innvandrere fra Øst- og Sentral-Europa plassert i kategorien arbeid (80 %¹), men noen er også kategorisert som familieinnvandrere. Vi mener det er viktig å ikke blindt benytte seg av disse kategoriene, men reflektere over hva som er forskjellen. I tilfellet med innvandrere fra EU-land handler skillet mellom arbeid og familie ofte kun om hvem som ankom først (ofte mannen, og skillet er derfor også kjønnet). Men ektefellen som

---

¹ Tall basert på data fra microdata.no

følger etter skal som regel inn i arbeidslivet og har kanskje en jobb klar, på samme måte som arbeidsinnvandreren.

SSBs definisjon av en arbeidsinnvandrere er bred, og det har i utgangspunktet ingen betydning hva slags arbeid innvandreren kommer for å utføre. I forskningslitteraturen har det for øvrig blitt konstruert en rekke kategorier og underkategorier. Ved å velge en bestemt kategori signaliserer forskere hva som er hovedfokuset i en gitt forskningskontekst. I sin klassiske betydning, betegner kategorien «arbeidsinnvandrere» personer som forflytter seg på grunn av jobbmuligheter, spesielt i ufaglærte yrker, med hensikt å forbedre sin materielle situasjon (Piore, 1979). Denne definisjonen er rådende også i den norske diskursen og forskningen på arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa. Det er rettet betydelig oppmerksomhet mot utforskning av innvandreres arbeidsforhold og deres posisjon på det norske arbeidsmarkedet. Denne forskningen har belyst at mange arbeidsinnvandrere befinner seg i prekær situasjon i bunnsjiktet av det norske arbeidsmarkedet (Friberg, 2016). Samtidig er denne forskningen i tråd med den klassiske forståelsen av en «arbeidsinnvandrere» som betegner en gruppe med relativt lav sosial status, som impliserer midlertidighet og som legger vekt på arbeid som et dominerende aspekt ved innvandreres situasjon. At kategorien arbeidsinnvandrere vekker bestemte assosiasjoner kan illustreres ved å se på andre typer internasjonal mobilitet som handler om arbeid, men som likevel ikke assosieres med denne betegnelsen. Et godt eksempel i denne sammenhengen er kategorien *expat* (eng. *expatriate*), som blant annet referer til høyt utdannede personer, ofte ansatt i multinasjonale bedrifter, personer som flytter på grunn av utdanning, såkalte livsstilsinnvandrere, eller simpelheten til innvandrere fra rikere land. Felles for disse gruppene er at de innehar en mer privilegert posisjon i samfunnet, og at deres mobilitetsmuligheter kjennetegnes av større frihet. Denne kategorien forsøkes å skilles fra både betegnelsen «innvandrere» og «arbeidsinnvandrere», som ofte assosieres med lavere klasseposisjon og vekker konnotasjoner til ulike samfunnsutfordringer (Sayad, 2004). Med andre ord handler det ovennevnte om forskjeller og overlapp mellom praksiskategorier og analytiske kategorier, samt deres konsekvenser for hvordan fenomenet oppfattes og oversettes til forskningspraksis (Brubaker, 2004).

Et annet aspekt ved denne diskusjonen, er tid. Det viktig å påpeke at det har gått nesten tjue år siden arbeidsinnvandringen fra Øst- og Sentral-Europa til Norge begynte. Fenomenet er fortsatt relativt nytt, men det har også blitt veldig komplekst. Selv om mye av forskningen fokuserer på arbeidsrelaterte problemstillinger, finnes det også studier som argumenter for viktigheten av en mer holistisk analyse (se f.eks. Przybyszewska, 2021; Stachowski, 2021). Pawlaks studie (2018) viser for eksempel til interne klassesdistinksjoner blant polske innvandrerne i Norge. Han demonstrerer hvordan polske innvandrere fra middelklassen distanserer seg fra kategorien arbeidsinnvandrere, som de hovedsakelig assosierer med menn som jobber i byggebransjen. Et tilsynelatende homogent bilde av arbeidsinnvandringen fra Polen utfordres også av Sapieżyńska (2022), som viser variasjon i klassetilhørighet og livsstil blant de polske innvandrere i Norge. Andre studier viser til hvordan kategorien arbeidsinnvandrere kan miste sin betydning med tiden. Stachowski og Rasmussen (2021) illustrerer hvordan innvandrere gradvis forankrer livene sine i Norge, og mer spesifikt i lokalsamfunn, og hvordan dette kan gjøre kategorier som arbeidsinnvandrere eller etnisitet mindre relevante. Dyrild (2018) har utforsket polske innvandreres subjektposisjoner og måter de motstår, forhandler, men også aksepterer de rådende framstillingene om arbeidsinnvandring i Norge. Dette illustrerer en kontrast mellom kategoriene som anvendes og hvordan en bestemt gruppe framstilles på et diskursivt nivå og hvordan medlemmene i denne gruppen motstår det de oppfatter som reduksjonistisk (Bourdieu, 1991; Jacobs, 2018). De ovennevnte studiene viser en mer nyansert side av arbeidsinnvandringen, der arbeid kun er ett av flere sentrale aspekter i innvandreres tilværelse.

Arbeidsinnvandring og metodologisk nasjonalisme

Metodologisk nasjonalisme handler om å sette likhetstegn mellom nasjonal stat og samfunn (Wimmer & Schiller, 2003). Andersson (2007, s. 60) påpeker at norsk sosiologi har vært (og er) opptatt av den nasjonale konteksten og særlig problemstillinger knyttet til velferdsstat, noe som reflekterer at metodologisk nasjonalisme har hatt en sterk posisjon.

I tilfelle arbeidsinnvandring til Norge ligger fokuset ofte på en interesse i og en viss bekymring over implikasjoner av denne innvandringen for den norske velferdsstaten og dens framtid (NOU 2011: 7).

Tilgangen til data i kvantitative og kvalitative studier er et viktig poeng hva angår koblingen mellom metodologisk nasjonalisme og utforskning av arbeidsinnvandring. I kvantitativ forskning er datasettene ofte konstruert av andre enn forskeren selv, noe som betyr at forskerne har mindre kontroll over dette sentrale aspektet ved forskningen (Swedberg, 2021). Videre kan man si at begrensningene som kvantitative data inneholder kan føre til at problematiske epistemologiske aspekter ignoreres (Jacobs, 2018). På den andre siden har kvalitative forskere blitt beskrevet som for opptatt av dekonstruksjon og kompleksitet (Jacobs, 2018). Sagt annerledes, risikerer den ene tilnærmingen å reprodusere de problematiske aspektene, mens den andre risikerer en overdreven problematisering. I begge tilfellene kan resultatet bli uønsket.

Norske registerdata er blant verdens beste, og åpner for forskning på svært mange ulike problemstillinger knyttet til migrasjon. Samtidig er det slik at norske registerdata naturlig nok er nettopp «norske»: De er samlet inn i Norge og beskriver personer som er eller har vært bosatt i Norge. Vi vet når innvandrerer kommer til Norge, hva personen jobber med i Norge, hvor høy inntekt hen har og så videre. Vi har derimot *ingen* data om innvandrerer utenfor Norge. For å få slike opplysninger må vi spørre innvandrerer selv, via spørreskjema eller intervju. Dessverre er dette ofte ikke et alternativ. Konsekvensen er at den norske konteksten blir rammen for analysen, til tross for at verden ikke stopper ved Norges grenser. Dette er ikke problematisk i seg selv, men kan potensielt bli det hvis man ikke har et bevisst forhold til det.

La oss for eksempel se på studier av innvandreres klassetilhørighet og sosial mobilitet. Kvalitative studier har vist at innvandreres klassetilhørighet og klasseidentifikasjon er langt fra åpenbare. Vi har allerede vist til studier om hvordan polske innvandrere i Norge aktiverer klasseskiller innad (Pawlak, 2018; Przybyszewska, 2021), men dersom vi retter søkelyset mot klasseposisjon i både opprinnelses- og vertssamfunnet, blir flere aspekter aktuelle. Blant annet kan vi stille spørsmål om hvilken klassestruktur som har mest betydning for innvandrere,

hvorfor og til hvilken tid? Andre relevante spørsmål er hvilken samfunnskontekst som er viktigst for innvandrere, hvilke klasseaspirasjoner de har og hvilke strukturelle muligheter for å oppnå dem som finnes. Arbeidsinnvandreres «doble referanserammer», det vil si evalueringer innvandrere gjør ut fra kontekst i hjemland eller mottager-samfunn, synliggjør hvilken av kontekstene som har større betydning. Innvandreres forhold til de respektive kontekstene illustrerer viktigheten av tidsaspektet. De kan bli relevante i ulike faser av innvandringen og betydningen av den ene og den andre kan endre seg med tid (Przybyszewska, 2021; Rye, 2018). Hvis man ikke tar i betraktning innvandreres levde realitet, noe som i dette tilfellet betyr å ta hensyn til hvordan de forholder seg til både hjemlandet og til Norge, risikerer man en ufullstendig forståelse.

I kvantitative studier, særlig ved bruk av registerdata, er det ikke mulig å ta hensyn til transnasjonale klasseforståelser. Dette kan være utfordrende, for eksempel i studier av intergenerasjonell mobilitet, der man sammenligner sosioøkonomisk status i to generasjoner. Sammenhengen mellom foreldre og barns sosioøkonomiske status er godt dokumentert, og generelt kan det antas at barna gjennom sosialisering «arver» ulike ressurser foreldrene besitter. Mange studier viser for øvrig at barn av innvandrere opplever svært stor sosial mobilitet, og at foreldrenes sosioøkonomiske status dermed har mindre betydning (se f.eks. Hermansen, 2016). Her er det viktig å huske på at foreldrenes sosioøkonomiske status i Norge kan være et svært dårlig mål på ressursene de faktisk besitter, da mange innvandrere opplever nedadgående sosioøkonomisk mobilitet når de ankommer et nytt land, og at dersom vi hadde hatt opplysninger om deres status i hjemlandet, kunne resultatene sett annerledes ut.

Et annet eksempel relatert til det ovennevnte er forskning på integrering, som innebærer særlig høy risiko for å reprodusere det nasjonale perspektivet. Sentrale kritiske innvendinger i debatten om integrering gjelder dens normative preg, utfordringer knyttet til å definere hva innvandrere skal integreres inn i, og spørsmål om i hvilken grad integrering er en prosess der begge partene tilpasser seg hverandre (Schinkel, 2018). Integrering og det beslektede begrepet assimilering impliserer at

det legges stor vekt på den nasjonale konteksten. Det transnasjonale perspektivet utfordrer en slik tankegang ved å vise at innvandrere ikke bare forflytter seg fysisk mellom to eller flere land, men utvikler komplekse identiteter som ikke lar seg enkelt kategorisere ut fra ett enkelt nasjonalt perspektiv.

Faist (2012) har påpekt at selv om nasjonalstat har blitt til en naturlig analyseenhet i migrasjonsforskningen, er den kun én blant mange mulige analyseenheter. Et interessant aspekt av fenomenet er arbeidsinnvandreres geografiske spredning, som viser betydningen av rurale områder og lokalsamfunn (Rye & O'Reilly, 2021). Å legge for stor vekt på den nasjonale konteksten kan overskygge viktigheten av det lokale elementet i migrasjonsforskning og lokalsamfunnenes betydning i innvandreres integreringsprosesser, eller vår forståelse av sammenhengen mellom innvandring og sosial ulikhet (Slettebak, 2020; Stachowski & Bock, 2021).

Konklusjon

Utgangspunktet for dette kapitlet har vært å reflektere rundt migrasjonsforskningens blindflekker, ved å se nærmere på begrepet «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa til Norge» og hvordan det har blitt anvendt og forstått i forskningen.

En refleksiv holdning kan bidra til å synliggjøre forskningen og forskeres logikker. Blant aspektene som vi diskuterte har vært de problematiske aspektene knyttet til selve betegnelsen «arbeidsinnvandrer» og «Øst- og Sentral-Europa». Disse kategoriene kan betegnes som grunnleggende omstridte og kjennetegnes av «konseptuell støy». Dette innebærer blant annet at de ikke er nøytrale, men bygger på en rekke spesifikke antagelser, ideer og konnotasjoner som til en viss grad er naturaliserte og ubevisst kan overføres til forskningsprosessen.

Målet med kapitlet har vært en kritisk utforskning av hvordan merkelappene «arbeidsinnvandrer» og «Øst- og Sentral-Europa» anvendes og utforskes. Mens vi har stilt oss kritisk til forenklingene som er innebygd i disse kategoriene, er vi bevisste på at forenkling er nødvendig i forskningen, og at argumentet om å inkludere flere nyanser ikke alltid

er hensiktsmessig (Healy, 2017). Samtidig handler argumentet vårt om å unngå en fetisjistisk bruk av disse kategoriene og deres potensielle implikasjoner for forskningen, som blant annet kan reprodusere og forsterke de symbolske grensene som disse kategoriene inneholder. En annen risiko som stammer fra en slik praksis er en mulig hindring for en mer holistisk analyse av migrasjonsprosesser, som dermed kan gi en begrenset forståelse av fenomenet.

Tidsdimensjonen er viktig i denne sammenhengen. Det vi kaller fenomenet «arbeidsinnvandring fra Øst- og Sentral-Europa» har fått et solid fotfeste i det norske samfunnet, og det å referere til fenomenet som «den nye innvandringen» gir lite mening. Spørsmålet om hvorvidt fenomenet er midlertidig eller permanent begynner å tilhøre fortiden. Denne innvandringen virker å ha gått inn i en fase hvor det er mange som har kommet for å bli, og det er et voksende antall etterkommere. Å betegne denne gruppen som arbeidsinnvandrere gir dermed kun delvis mening og referer først og fremst til de som faktisk er i Norge utelukkende på grunn av arbeid. Sagt annerledes, er det viktig å anerkjenne at innvandringsgrunnen ikke nødvendigvis bør være determinerende for hvordan vi forsker på fenomenet. Derfor bør forskningen ta høyde for at konteksten innvandring finner sted i er foranderlig, at det finnes en betydelig intern variasjon innad i de spesifikke innvandrer kategorier og nasjonalgruppene, og at innvandrer kategorier er dynamiske.

Referanser

- Andersson, M. (2007). «Migrasjon som utfordring. Kritikk av metodologisk nasjonalisme». I Ø. Fuglerud & T. H. Eriksen (Red.), *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning* (s. 53–79). Pax.
- Anderson, B. (2016). *Imagined communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. Verso Books.
- Anderson, B. (2019). New directions in migration studies: Towards methodological de-nationalism. *Comparative Migration Studies*, 7(36). <https://doi.org/10.1186/s40878-019-0140-8>
- Andreasen, K. K. (2008). *Nye betegnelser om innvandrere*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/nye-betegnelser-om-innvandrere>

- Anthias, F. (2001). The concept of «social division» and theorising social stratification: Looking at ethnicity and class. *Sociology*, 35(4), 835–854. <https://doi.org/10.1177/0038038501035004003>
- Apostolova, R. (2015). Of refugees and migrants: Stigma, politics, and boundary work at the borders of Europe. *American Sociological Association Newsletter*. <https://asaculturesection.org/2015/09/14/of-refugees-and-migrants-stigma-politics-and-boundary-work-at-the-borders-of-europe/>
- Batt, J. (1998). Introduction: Defining central and eastern Europe. I S. White, J. Batt & P. G Lewis (Red.), *Developments in central and eastern European politics 2*. Macmillan Publishers. https://doi.org/10.1007/978-1-349-26589-3_1
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Polity Press.
- Bourdieu, P., Chamboredon, J.-C. & Passeron, J.-C. (1991). *The craft of sociology: Epistemological preliminaries*. De Gruyter.
- Brettel, C. B. & Holliefield, H. (2013). *Migration theory. Talking across disciplines*. Routledge.
- Brubaker, R. (2004). Ethnicity without groups. I A. Wimmer, J. Goldstone D. L. Horowitz, U. Joras & C. Schetter (Red.), *Facing ethnic conflict. Toward a new realism* (s. 34–52). Rowman & Littlefield. <https://doi.org/10.4159/9780674258143>
- Chernilo, D. (2011). The critique of methodological nationalism: Theory and history. *Thesis Eleven*, 106(1), 98–117.
- Crawley, H. & Skleparis, D. (2017). Refugees, migrants, neither, both: Categorical fetishism and the politics of bounding in Europe's «migration crisis». *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(1), 48–64. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2017.1348224>
- Dahinden, J. (2016). A plea for the «de-migranticization» of research on migration and integration. *Ethnic and Racial Studies*, 39(13), 2207–2225. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1124129>
- Dingsdale, A. (1999). Redefining «eastern Europe»: A new regional geography of post-socialist Europe? *Geography*, 84(3), 204–221.
- Dyrlid, L. M. (2018). Polakken kan: Narrativer om polske migranters arbeid og tilhørighet i Norge. *Norsk antropologisk tidsskrift*, 29(3–4), 124–145. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2898-2018-03-04-03>
- Dzamarija, M. T. (2019). *Slik definerer SSB innvandrere*. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/artikler/slik-definerer-ssb-innvandrere>
- Elias, N. (1956). Problems of involvement and detachment. *The British Journal of Sociology*, 7(3), 226–252. <https://doi.org/10.2307/587994>
- Faist, T. (2012). Toward a transnational methodology: Methods to address methodological nationalism, essentialism and positionality. *Revue européenne des migrations internationales*, 28(1), 51–70. <https://doi.org/10.4000/remi.5761>

- Friberg, J. H. (2016). *Arbeidsmigrasjon. Hva vet vi om konsekvensene for norsk arbeidsliv, samfunn og økonomi?* Fafo.
- Gillespie, A., Howarth, C. S. & Cornish, F. (2012). Four problems for researchers using social categories. *Culture & Psychology*, 18(3), 391–402. <https://doi.org/10.1177/1354067X12446236>
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1995). *Ethnography. Principles in practice*. Routledge.
- Healy, K. (2017). Fuck nuance. *Sociological Theory*, 35(2), 118–127. <https://doi.org/10.1177/0735275117709046>
- Hermansen, A. S. (2016). Barn av innvandrere i utdanning og arbeidsliv. I I. Frønes & L. Kjølørød (Red.), *Det norske samfunn* (bd. 1, s. 155–178). Gyldendal.
- Høydahl, E. (2008). *Vestlig og ikke-vestlig – ord som ble for store og gikk ut på dato*. Statistisk sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/vestlig-og-ikke-vestlig-ord-som-ble-for-store-og-gikk-ut-paa-dato>
- Isofides, T. (2018). Epistemological issues in qualitative migration research: Self-reflexivity, objectivity and subjectivity. I R. Zapata-Barrero & E. Yalaz (Red.), *Qualitative research in European migration studies* (s. 93–109). Springer Open.
- Jacobs, D. (2018). Categorising what we study and what we analyse, and the exercise of interpretation. I R. Zapata-Barrero & E. Yalaz (Red.), *Qualitative research in European migration studies* (s. 133–149). Springer Open.
- Jenkins, R. (2016). Categorization: Identity, social process and epistemology. *Current Sociology*, 48, 7–25. <https://doi.org/10.1177/0011392100048003003>
- Jones, R. (2008). Categories, borders and boundaries. *Progress in Human Geography*, 33(2), 174–189. <https://doi.org/10.1177/0309132508089828>
- Korbøl, A. (2000). «Verden ellers»: Glimt fra innvandringsforskningens barndom 1970–73. I F. Engelstad (Red.), *Kunnskap og refleksjon. 50 års samfunnsforskning*. Institutt for samfunnsforskning.
- Kundera, M. (1984). The tragedy of central Europe. *The New York Review of Books*, 31(7). <https://doi.org/10.1515/9789048533084-015>
- May, T. & Perry, B. (2017). *Reflexivity: The essential guide*. Sage Publications.
- NOU 2011: 7 (2011). *Velferd og migrasjon – den norske modellens framtid*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2011-07/id642496/>
- O’Doherty, K. & Lecouteur, A. (2007). «Asylum seekers», «boat people» and «illegal immigrants»: Social categorisation in the media. *Australian Journal of Psychology*, 59, 1–12. <https://doi.org/10.1080/00049530600941685>
- Pawlak, M. (2018). *Embarrassing identity. Emotions, ideologies and power among Polish migrants in Norway*. Jaggielonian University Press.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage*. Cambridge University Press.
- Przybyszewska, A. (2021). Habitus mismatch and suffering experienced by Polish migrants working below their qualification level in Norway. *Central and Eastern European Review*, 9(2), 71–88. <https://doi.org/10.17467/ceemr.2020.13>

- Riabchuk, M. (2021, 6. april). *Shifting the wall further east. Kundera's tragedy of 'central Europe' three decades later*. Eurozine. <https://www.eurozine.com/shifting-the-wall-further-east/>
- Rye, J. F. (2018). Transnational spaces of class: International migrants' multilocal, inconsistent and instable class positions. *Current Sociology*, 67(1), 27–46. <https://doi.org/10.1177/0011392118793676>
- Rye, J. F. & O'Reilly, K. (2021). *International labour migration to Europe's rural regions*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003022367>
- Sapieżyńska, E. (2022). *Jeg er ikke polakken din*. Forlaget Manifest.
- Sayad, A. (2004). *The suffering of the immigrant*. Polity Press.
- Schinkel, W. (2018). Against «immigrant integration»: For an end to neocolonial knowledge production. *Comparative Migration Studies*, 6, art. 31. <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0095-1>
- Slettebak, M. H. (2020). Labour migration and increasing inequality in Norway. *Acta Sociologica*, 64(3), 314–330. <https://doi.org/10.1177/0001699320930261>
- Social- og indenrigsministeriet. (2020). *Afrapportering fra arbejdsgruppe om opgørelser af personer med indvandrerbaggrund*. <https://im.dk/publikationer/2020/maj/afrapportering-fra-arbejdsgruppe-om-opgoerelser-af-personer-med-indvandrerbaggrund/>
- Stachowski, J. (2021). *To be or to belong? Processes of (g)localised integration among Polish migrants in rural Norway* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <https://hdl.handle.net/11250/2978594>
- Stachowski, J. & Bock, B. (2021). Unsettled settlement? Translocal social anchoring and patterns of (im)mobility among Polish families in rural Norway. *Geoforum*, 126, 372–382. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2021.09.001>
- Stachowski, J. & Rasmussen, B. (2021). Når hjemme er borte og borte hjemme: Fortellinger om lokalintegreerings komplekse dynamikk. I B. Gullikstad, G. K. Kristensen & T. F. Sætermo (Red.), *Fortellinger om integrering i norske lokalsamfunn* (s. 156–179). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215042961-2021-07>
- Starr, P. (1992). Social categories and claims in the liberal state. *Social Research*, 59(2), 263–295.
- Statistisk sentralbyrå. (2022, 3. mars). *Sysselsetting blant innvandrere, registerbasert*. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/sysselsetting-blant-innvandrere-registerbasert>
- Stokes, G. (1999). Eastern Europe's defining fault lines. I S. Ramet (Red.), *Eastern Europe. Politics, culture, and society since 1939*. Indiana University Press.
- Swedberg, R. (2021). How do you establish the research object in sociology. I H. Leiulsfrud & P. Solberg (Red.), *Constructing social research objects. Constructionism in research practice* (s. 9–23). Brill.

- Wolff, L. (1994). *Inventing Eastern Europe. The map of civilization on the mind of the enlightenment*. Stanford University Press.
- Wimmer, A. (2007). How (not) to think about ethnicity in immigrant societies. Toward a boundary-making perspective. I K. Schittenhelm (Red.), *Concepts and methods in migration research*. Conference Reader.
- Wimmer, A. & Schiller, N. G. (2003). Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology. *International Migration Review*, 37(3), 576–610. <https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2003.tb00151.x>